

WORK WITH FOREIGN TEXT IN HIGHER SCHOOL

The article is devoted to the problem of teaching understanding of foreign scientific texts on students' speciality. Examples of exercises for making the process of understanding easier are given here.

Key words: foreign text, authentic texts, logical structure, professional terms, structural integrity

УДК 371:81: 801.8**Шульжук Н.В.****НАУКОВО-НАВЧАЛЬНИЙ ТЕКСТ В АСПЕКТІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТА ЛІНГВОДИДАКТИЧНИХ ПАРАДИГМ**

У статті визначено місце синтаксису у процесах створення, сприйняття та відтворення науково-навчального тексту як показника сформованості професійної комунікативної компетенції студентів-філологів з урахуванням сучасних лінгвістичних та лінгводидактичних парадигм.

Ключові слова: науково-навчальний текст, аспекти вивчення синтаксису, професійна комунікативна компетенція, діалог, репліка, дискурс.

Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті освіта визначена як стратегічна основа розвитку особистості, суспільства, нації. Успішна участь особистості в суспільних процесах, задоволення власних практичних потреб значною мірою залежить від здатності до ефективної комунікації, у зв'язку з чим проблема формування комунікативної компетенції (провідного компонента у структурі загальної підготовки й розвитку особистості) стає пріоритетною, а сучасна мовна освіта орієнтується на виховання особистості, здатної комунікативно доцільно спілкуватися в різних сферах суспільного життя. Особливо актуальною є вищезазначена проблема у процесі підготовки студента-філолога.

Питання формування мовної особистості студента-філолога глибоко й різнобічно висвітлене в наукових розвідках таких учених, як Л.Паламар, О.Головенко, Т.Симоненко, Л.Стасів, Н.Янчук, В.Мельничайко, Н.Остапенко, О.Семенов та ін. Крім того, до проблеми мовлення зверталися учені-психологи (Л.Виготський, О.Леонтьєв, Б.Ананьєв, І.Зимня та ін.), які дослідили мовлення у зв'язку з вищими психічними функціями, розробили теорію мовленнєвої діяльності; рівневу структуру мовної особистості описав Ю.Караулов [6]. Мовна діяльність є об'єктом дослідження і таких дисциплін лінгвістичного циклу, як комунікативна лінгвістика, когнітологія, паралінгвістика, прагматика, що вивчають використання і функціонування мовних знаків у мовленнєвій комунікації. Шляхи формування мовної особистості педагога вже сьогодні закладено в низку концепцій розбудови мовної освіти в Україні Л.Мацько та С.Єрмоленко [1]. Однак сучасної інтерпретації, як відзначає М.Пентилюк, проблема мовної особистості ще не набула [10, с.30]. А тому є актуальною і потребує подальшого вивчення.

Мета статті – визначити місце аспектів вивчення синтаксису у процесах створення, сприйняття та відтворення науково-навчального тексту як показника сформованості професійної комунікативної компетенції студентів-філологів.

Основною формою організації педагогічного мовлення є текст, зокрема науково-навчальний текст, який характеризується комунікативною спрямованістю, інформаційною достовірністю, семантичною доступністю. На думку Т.Симоненко, ґрунтовний аналіз науково-навчального тексту можливий лише за умови урахування трьох основних аспектів: комунікативного, лінгвістичного, лінгвопсихологічного [13, с.39].

Лінгвістичні засади вивчення науково-навчального тексту пов'язані з тим, що на початку ХХІ століття у лінгвістичних студіях значно посилюється лінгвофілософський компонент, що зумовлено прагненням переглянути загальні підходи і принципи дослідження мови. Сучасний парадигмальний простір лінгвістики, як відзначає О.Селіванова, представлений співіснуванням двох домінантних парадигм: прагматичної та когнітивної [12, с. 18], адже сьогодні увага дослідників насамперед зосереджена на мові як знарядді комунікації та впливу. До того ж процеси функціонування мови в комунікації опосередковані когнітивними операціями свідомості, що створює підґрунтя для дослідження їх у взаємодії та передумови залучення до описаних процесів такої інтегрованої науки, як лінгводидактика вищої школи.

Важливим завданням навчання української мови у ВНЗ є поєднання лінгвістичного, комунікативно-діяльнісного та культурологічного принципів навчання [14, с. 53]. Крім традиційних аспектів навчання мови (лінгвістичного, педагогічного, психологічного, морального, естетичного), під впливом досягнень таких галузей лінгвістичної науки, як психолінгвістика, етнопсихолінгвістика, формуються й нові підходи до навчання рідної мови (українознавчий, етнопедagogічний, культурологічний та ін.) [15, с. 25]. Ці аспекти навчання української мови підпорядковуються найголовнішому – комунікативно-діяльнісному.

Останнім часом поняття “текст” пов'язують із поняттями “дискурс”, “дискурсивне мовлення”, які уточнюють і доповнюють сутність спілкування. Дискурс трактується як текст у сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками. Дискурсивний підхід до вивчення мови виявив себе у лінгвістиці тексту і теорії мовленнєвих актів. Тому сучасна методика викладання мови керується положенням про те, що оптимальність умов для розвитку мовлення студентів може забезпечуватися, якщо навчання мови здійснюється на основі теорії мовленнєвої діяльності. Це можливо реалізувати, коли засвоєння знань з граматики ґрунтується на засадах функціонально-стилістичного та комунікативно-діяльнісного підходів.

Особливості комунікативного напряму навчання проаналізовано у працях М.С.Вашуленка, О.Ю.Купалової, М.Р.Львова, Л.М.Паламар та ін.

Поворот мовознавства до людини в мові, до її мовленнєвої діяльності визначив активізацію в лінгвістиці методології функціоналізму (О.В.Бондарко, А.П.Загнітко, Г.О.Золотова, І.Р.Вихованець та ін.). Як стверджує проф. О.О.Селіванова, функціональний підхід передбачає аналіз множинної функціональної природи мовних явищ, виходячи з їхньої семантики, структури, взаємодії з іншими одиницями, категоризації, функціонування в мовленні. У працях С.Г.Дубовик, В.А.Каліш, О.Ю.Купалової, О.Д.Митрофанової, Л.М.Паламар функціональний підхід одержав методичну інтерпретацію. За функціонального підходу методика будується так, що кожна нова мовна одиниця чи форма розглядається крізь призму її ролі, функції у вираженні думки мовця. Зіставлення особливостей функціонального і комунікативного підходів дало змогу стверджувати логічність і доцільність їх інтеграції, що, на думку багатьох науковців, дає змогу забезпечити якісно новий напрям у формуванні свідомого ставлення студентів до мовних явищ. Відтак усталені стратегії навчання української мови потребують перегляду: роботу над мовною теорією слід підпорядкувати інтересам мовленнєвого розвитку студентів.

Оскільки усю різноманітність мовленнєвих потреб і виявів мовці здійснюють за допомогою синтаксичних ресурсів мови, а одиниці інших рівнів мовної системи беруть участь у формуванні мовлення тільки через синтаксис, то особлива роль у фаховій підготовці вчителів-філологів відводиться саме вивченню синтаксису. “На відміну від інших “рівнів” та “ярусів” мови..., – слушно зауважує Г.О.Золотова, – синтаксис безпосередньо співвідноситься з процесом мислення і процесом комунікації: одиниці інших рівнів мовної системи беруть участь у формуванні думки і комунікативному її вираженні лише через синтаксис” [5, с. 6].

У сучасних лінгвістичних дослідженнях помітно зросла увага до проблем функціональної граматики, основні засади якої викладено в працях І.Р.Вихованця,

К.Г.Городенської, А.П.Загнітка, М.В.Мірченка. Для сучасного синтаксису характерним є розгляд речення як одиниці, що поряд з формальною будовою має ще певну семантичну структуру і комунікативну організацію. Але, як не прикро, нові підходи, що вироблені сучасною лінгвістикою, до цього часу системно не впроваджені у навчальну практику вищої школи, де “на сьогоднішній день у методиці ...домінує системний опис мовних одиниць і теоретичне осмислення наукового та навчального матеріалу” [7, с. 51].

Неоднозначність лінгвістичної теорії зумовлює труднощі визначення теоретико-інформаційного змісту мовної освіти (мовна складова комунікативної компетенції) і представлення його у вишівських підручниках з мови, розрахованих на студентів філологічних спеціальностей, з одного боку. А з іншого, вона надає великі перспективи для реалізації комунікативного підходу до навчання мови, що сприяє формуванню мовленнєвої компетенції студентів-філологів та їх свідомому ставленню до функціональних потенцій синтаксичних засобів мови. Цю думку поділяє у своїх наукових розвідках Омельчук С. [8; 9]. Невідповідність між теоретичними знаннями і практичними мовленнєвими вміннями студентів негативно позначається на процесах сприйняття й відтворення науково-навчального тексту.

Оскільки основним завданням вищої мовної освіти є формування мовної особистості, то лінгводидактика ставить своїм завданням обґрунтувати психологічні, соціальні, лінгвістичні та дидактичні засади формування професійної комунікативної компетенції студентів-філологів. Очевидно, варто погодитись з думкою Т.Симоненко про необхідність комплексного формування професійно-комунікативних умінь та навичок студентів-філологів на основі інтеграції комунікативно спрямованих лінгвістичних дисциплін [14]. Проте підручники з синтаксису не дають відомостей з теорії мовної комунікації, дискурсу і дискурсивного аналізу. Цю прогалину поки що заповнюють праці Ф.Бацевича та О.Селіванової. До того ж на сьогодні, як справедливо зауважує М.Я.Плющ, існує “критично велика відмінність між змістом шкільного курсу мови та названим курсом вищої школи, як і відмінність у трактуванні мовних одиниць та їх функціонування в актах мовлення, у тексті” [11, с. 127].

Вважаємо, що студенту-філологу, який опановує багаторівневу реченнєву структуру та вивчає основні положення функціонального синтаксису, доречно продемонструвати, що “однакові мовні засоби можна організувати і сприйняти по-різному залежно від комунікативних настанов, водночас комунікативні настанови можна вербалізувати в різний спосіб” [16, с. 30] (прагматична складова комунікативної компетенції).

У мовленні словесника переважають такі форми висловлення думки, як усний діалог, усний та писемний монолог. С.Ф.Занько, детально вивчаючи проблеми мовленнєвого акту в історії мовознавства, дійшов висновку, що “теорія висловлення повинна бути ув’язаною з теорією діалогу” [4, с. 6]. Процеси утворення думки, під впливом яких формується двобічна мовна комунікація (викладач – студент) з безпосереднім контактом, призводять до “нерівномірної чіткості повідомлюваного змісту і до його нерівномірно повного вираження” [3, с. 6]. Безпосередній контакт примушує мовців постійно рахуватися не лише з тим, що співбесідник справді висловив за допомогою мовних засобів, але й з тим, що впливає з його поведінки, з тим, що відомо про співрозмовника до моменту діалогу. Все це впливає на імпліцитне/експліцитне вираження змісту висловлення. Крім того, загальна семантика синтаксичної одиниці має складну структуру, компонентом якої виступає стилістичне значення. Якщо розрізнити в загальній семантиці діалогічної репліки-речення її позамовний зміст і власне граматичну семантику, то стилістика виявляється найтісніше пов’язаною з граматичною семантикою, із значенням форми. А синтаксичні форми утворюють “семантико-ситуативне поле із певним загальним значенням” [2, с. 20]. Ці синтаксичні форми диференціюються у сучасному українському мовленні, утворюючи семантичні варіанти, вибір яких зумовлюється різними стилістичними можливостями граматичної форми, її комунікативним та емоційним спрямуванням, тоді як семантичний інваріант – узагальнений логічний зміст речення-репліки, стилістично нейтральна структура.

Отже, у мові об'єктивно існує можливість передачі певного змісту різними синтаксичними побудовами. При цьому не всі елементи в матеріальній структурі фрази (особливо діалогічної) є необхідними для вираження певного змісту. І це закономірно, тому що кожна діалогічна конструкція орієнтована на конкретну ситуацію, конкретного співбесідника, конкретне ставлення мовця до предмета мовлення, конкретну імпровізацію в процесі мовлення. Формально-синтаксичний, семантико-синтаксичний та комунікативний яруси у структурі речення в діалогічному мовленні, взаємодіючи між собою, створюють реальне речення-репліку. Характер інформації, умови її передачі визначають коло структур, що обслуговують діалог, специфіку їхньої формально-синтаксичної, семантико-синтаксичної та комунікативної організації. Усі ці аспекти варто брати до уваги з метою найоптимальнішого добору мовних засобів у процесі створення, сприйняття та відтворення інформації, що міститься у науково-навчальних текстах. У зв'язку з цим необхідна корекція текстів вправ і завдань, що містяться у відповідних збірниках для студентів-філологів, орієнтованих передусім на аналіз “типових”, “правильних” речень, відірваних від реальної мовленнєвої практики.

Як бачимо, процес породження мовлення – складний та багатоплановий. Тому реалізація комунікативної компетенції людини – складна і динамічна система, що не дозволяє ігнорувати ні семантико-синтаксичний аспект реченнєвої структури, ні комунікативний, орієнтований на реалізацію комунікативного завдання, зумовленого конкретно мовленнєвою ситуацією. У практиці ж викладання синтаксису у вищій школі домінує аналіз формально-граматичної організації реченнєвих структур, що негативно позначається на роботі над розвитком умінь студентів філологічних факультетів створювати навчальний текст.

Крім того, комунікативні стратегії мовця корегуються не лише загальною стратегією комунікативної ситуації, а й зв'язком мови з культурою народу, його побутом, звичаями, міфологією, менталітетом (предметна складова комунікативної компетенції). Тому серед основних пріоритетів державної національної освітньої політики окреслено принципи її органічного зв'язку з національною історією та культурою.

Таким чином, комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення синтаксису дає змогу студентам-філологам краще усвідомити лінгвістичні положення курсу на основі вільного мовленнєвого спілкування, забезпечує свідоме ставлення до функціональних потенцій синтаксичних засобів мови та їх реалізації у мовленнєвій практиці з урахуванням форми висловлення думки, сприяє розвитку умінь вести діалогічне спілкування та вдосконаленню комунікативних умінь, навичок у процесі створення, сприйняття й відтворення науково-навчального тексту як показника сформованості професійної комунікативної компетенції студентів філологічного факультету.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єрмоленко С., Мацько Л. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови / С. Єрмоленко, Л. Мацько // Дивослово. – 1994. – № 7. – С.28 – 30.
2. Єрмоленко С. Я. Семантичний аспект дослідження синтаксису і проблеми стилістики / С. Я. Єрмоленко // Мовознавство. – 1981. – № 1. – С.16 – 25.
3. Загнітко А. П. Прагматичний аспект речення і прагматичний рівень висловлення / А. П. Загнітко // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії: Зб. наук. праць РДГУ. – Вип. 13. – Рівне, 2005. – С. 3 – 7.
4. Занько С. В. Основные вопросы лингвистической теории диалога: автореф. дис. ... канд. филол. наук / С. В. Занько. – Казань, 1971. – 19 с.
5. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка / Г. А. Золотова. – М.: Наука, 1973.
6. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1987.
7. Кухарчук І. Комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення синтаксису у фаховій підготовці вчителя-словесника / І. Кухарчук // Укр. мова і літ. – 2005. – № 2. – С.50 – 54.
8. Омельчук С. Комунікативно-функційний підхід до вивчення синтаксису / С. Омельчук // Дивослово. – 2007. – № 1. – С. 2 – 10.

9. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису / С. Омельчук // Дивослово. – 2006. – № 9. – С. 2 – 5.
10. Пентилюк М. Формування мовної особистості учня – важлива проблема сучасної лінгводидактики / М. Пентилюк // Проблеми формування мовної особистості учнів середніх загальноосвітніх закладів: Зб. наук. праць. – Рівне: РЕГІ, 2006. – С. 29 – 34.
11. Плющ М. Я. Теоретико-пізнавальний і методичний аспекти створення підручників з сучасної української літературної мови для вищої школи / М. Я. Плющ // Вища освіта України № 2 (додаток 1). Тематичний випуск “Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології”. – Т. 1. – Рівне: РДГУ, 2007. – С. 126 – 128.
12. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля – К, 2008. – 711 с.
13. Симоненко Т. Лінгводидактичні засади формування професійної комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів / Т. Симоненко // Укр. мова і літ. в шк. – 2006. – № 6. – С. 38 – 41.
14. Симоненко Т. Реалізація у ВНЗ основних принципів навчання / Т. Симоненко // Укр. мова і літ. в шк. – 2002. – № 8. – С. 53 – 55.
15. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навч. посібник / Кол. авторів за ред. М. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.
16. Тищенко О. Комунікативний аспект у навчанні / О. Тищенко // Дивослово. – 2005. – № 6. – С. 30 – 33.

Шульжук Н.В.

НАУЧНО-ОБУЧАЮЩИЙ ТЕКСТ В АСПЕКТЕ СОВРЕМЕННЫХ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ И ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИХ ПАРАДИГМ

В статье определены аспекты изучения синтаксиса в процессах создания, восприятия и воспроизведения научно-обучающего текста как показателя сформированности профессиональной коммуникативной компетенции студентов-филологов с учетом современных лингвистических и лингводидактических парадигм.

Ключевые слова: научно-обучающий текст, аспекты изучения синтаксиса, профессиональная коммуникативная компетенция, диалог, реплика, дискурс.

Shulzhuk N.V.

SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL TEXT AS AN ASPECT OF CONTEMPORARY LINGUISTIC; LINGUISTIC AND DIDACTIC PARADIGMS

The place of syntax studying in the process of creating, accepting and reproducing of scientific and educational text as an indicator of professional communicative competence of linguistic departments students taking into account linguistic; linguistic and didactic aspects is given in the article.

Key words: scientific and educational text, aspects of syntax studying, professional communicative competence, dialogue, remark, discourse.

УДК 372.833.1:159,9

Юрженко В.В.

КАТЕГОРИАЛЬНИЙ АПАРАТ ТЕОРІЇ ЗМІСТУ І СТРУКТУРИ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ “ТЕХНОЛОГІЯ” ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Стаття розкриває методологічний апарат визначення категорій наукового знання, що впливають на вибір змісту і структури освітньої галузі “Технологія” в основній школі. Теоретично обґрунтовуються підходи до структурування змісту галузі.

Ключові слова: теорія, підходи, техніко-технологічні знання, конструкти, зміст і структура освітньої галузі “Технологія” основної школи.